

Landboforhold i Sydthy

1870-1900. III

Af OLAF NØRGAARD

Heste.

PAA GRIM-NØRGAARD har der sikkert aldrig været anvendt anden Trækkraft end Heste. Dels eksisterer der ingen Tradition om Anvendelse af Trækstude, dels har det ikke været muligt i Arkivalier at finde nogen som helst Oplysning om Trækstude eller Seletøj til disse. Anvendelsen af Trækstude var iøvrigt velkendt paa andre Gaarde i Sognet og i Nabosognene.

Man havde i hele Perioden altid tre voksne Heste, den ene var en Følhoppe. Det var langtfra hvert Aar, den var med Føl; hvis den foled, skete det i Reglen omkring Midten af Juni. Naar Føllet var blevet et Par Aar gammelt og var i Stand til at tage sin Tørn i Marken, som de øvrige Heste, blev en af dem solgt.

Om Vinteren stod Hestene bundet med brede flettede Grimer af Hamp eller med Lædergrimer, Grimeskaftet var Hampereb eller Jernlænke. Om Sommeren, naar Hestene var tøjret paa Marken, havde de Klaptræ paa af den velkendte Type bestaaende af to Stykker Træ, et ved hver Side af Mulen, forbunden over og under Mulen og over Nakken med Hampereb. Seletøjet var som Nutidens, dog var der i de ældste Sæt Seletøj ingen Forbindelse mellem Bringestykket og det Halsstykke som Koblerne gøres fast i. Kun to af Hestene var skoede, den tredie kom aldrig paa Landevejen.

Staldfodringen begyndte først i Oktober, samtidig med Efteraarspjøningen. Til at begynde med fik Hestene Kjerrehakkelse, skaaret af sidstkjærre Havre, man skar i Reglen til en 2-3-4 Dage ad Gangen, kun til Jul skar man til en hel Uge. Hakkelsen blev straks baaret ind i Hakkelsebingen i Hestestalden, til Fodringen anvendtes en lille rektangulær Trækasse, "æ Ha'kelska:s", der vel har haft en Størrelse paa 40x25 cm og en Dybde paa ca. 15 cm. Naar Efteraarspjøningen var til Ende, vankede der ikke længere ren Kjerrehakkelse, man tog da ved Hakkelseskæringen hver tredie eller hver fjerde Neg af det tærskede Korn. Fra omkring Begyndelsen af Marts brugte man kun Halm til Hakkelse, og blandede saa lidt Korn i. Kornet havde man i et lille Rum i Hakkelsebingen, anbragt som en Læddik i en Kiste, herfra tog man lidt Korn med Haanden. Grutning brugtes aldrig til Hestene.

Under Foraarsarbejdet, "i æ Drøwt", begyndte Fodringen et Par Timer, før Hestene blev taget ud, der blev i disse to Timer givet 4 Gifter, i Middagspavsen blev der givet 4 Gifter, om Aftenen 2-3 Gifter, desuden blev der, lige før Karlen gik i Seng, samtidig med, at Hestene blev strøet og vandet for Natten, givet en 2-3 Gifter i Krybben, at give denne sidste Omgang Foder kaldtes at kvælde Hestene. I "æ Drøwt" fik hver Hest desuden regelmæssigt 2 Pund Rugbrød daglig, dette blev givet Kl. 9 og Kl. 17, naar Karlen spiste og holdt Hvil uden at spænde Hestene fra. Under Efteraarspjøningen blev Hestene fodret nogenlunde paa samme Maade, men der vankede da ingen Rugbrød, og der var jo ogsaa i denne Tid kun to Arbejdsperioder, nemlig en om Formiddagen og en om Eftermiddagen. Om Vinteren begyndte man at fodre

Hestene samtidig med, at man begyndte Malkningen og Kreaturfodringen, desuden gav man dem et Gift, naar man gik igennem Stalden paa Vej til og fra et Maaltid. Om Vinteren gav man undertiden Hestene Gu lerødder, men aldrig Roer, Kartoffler, Lyng. I Baasene blev der kun strøet med Halm, aldrig med Græstørv eller Lyng. Fra Oktober blev Hestene striglet en Gang daglig, Striglerne var forfærdiget af Smeden i Gjettrup, de var lavet efter samme Princip som de Strigler, der kan købes nu, nemlig flere Rækker Kamme med korte Tænder anbragt paa et Stativ.

Hestene blev staldfodret, til Foraarsarbejdet var forbi omkring 6.-8. Juni. Saa kom de paa Græs, og de kom med det samme til at ligge ude om Natten. Om Aftenen, Natten og i den tidlige Formiddag stod de paa Græs paa de flereaars Græsmarker, "æ Bo:rer", ved 10-Tiden blev de flyttet ned paa Engstrækningerne i Gykkjær eller Brejkjær, og her stod de saa, til de midt paa Eftermiddagen blev flyttet tilbage til "æ Bo:rer". Hvis der i denne Tid var Markarbejde, blev Hestene sat paa Græs i Middagspavsen; Kl. 9 og Kl. 17 naar Karlen spiste uden at spænde fra, tog han blot Hovedtøjet af Hestene og lod dem staa og gnave paa en Grøftkant.

Om Sommeren blev Hestene vandet ved Dammen vest for Gaarden eller i en Lergrav, om Vinteren blev de vandet ved Truget i Vandbaasen; der blev altid vandet tre Gange daglig.

Trespand brugtes for Harven, Enspand brugtes for Radrenseren, ellers brugtes altid Tospand saaledes f. Eks. altid til Stadskørsel i Fjedervognen.

Det var ikke saa tit, at Gaardens egne Beboere kørte ud, det skete næsten kun, hvis hele Familien skulle til en større Fest i et andet Sogn, desuden ved det traditionelle Julebesøg hos Poul Nørgaards Søster og Svoger paa Aggerø. Alligevel blev Fjedervognen flittigt brugt, det var nemlig Skik, at de omboende Husmænd kunde henvende sig paa Gaarden, hvis de skulde have hentet Læge eller Jordemoder, ja ogsaa hvis de manglede Befordring til en Fest i et Nabosogn.

Tidligere havde det været Skik, at Husbonden red, naar han skulde ud paa Besøg eller i andet Ærinde, men denne Skik var forsvundet før 1870. Poul Nørgaard havde aldrig brugt det, men hans Far, Peder Poulsen havde, hans Ridedragt eksisterede indtil for 35 Aar siden, men er nu forsvundet.

Kreaturer.

I 1880 havde Gaarden en Besætning paa 4 Køer og 16 Ungkreaturer, i 1890 6 Køer og 20 Ungkreaturer og i 1900 var Tallet steget til 8 Køer og 22 Ungkreaturer. En Tyr har der aldrig været, Køerne blev trukket hen til en Tyr paa en Nabogaard. Man beholdt alle Spædkalvene, det skete endog af og til, at der blev indkøbt Spædkalve fra Naboerne. Det ansaas for bedst, at Køerne var "sillebærend", det vil sige, at de kælvede om Foraaret i April og Maj, kunde dette ikke opnaas tilstræbte man Kælving i Oktober eller November, disse Køer kaldtes

”tille bærend”. Paa Grund af Kastning og Uregelmæssigheder ved Befrugtning fandt der dog Kælvning Sted Aaret rundt.

De Køer, der kælvde i Oktober blev bundet ind, saa snart de havde kælvet, den øvrige Besætning blev altid bundet ind paa en bestemt Dato, nemlig 1. November. Kreaturerne stod i Stalden bundet ved Hampereb, det Stykke, der var bundet om Halsen kaldtes ”Owverre’b”, fra dette Reb og ned til Legin den gik et kort Stykke Reb, der kaldtes ”Nejerre’b”.

Kreaturerne blev Aaret rundt passet af Husbonden og Drengen. Om Vinteren begyndte Fodringen om Morgenen ved 8-Tiden, først fik alle Kreaturerne Halm, demæst et Foder, der kunde bestaa enten af utærsket Rivelse, Kløverhø eller af daarligt, utærsket Blandsæd, eventuelt Avner. Dernæst blev Kreaturerne vandet, Husbonden og Drengen løsnede Dyrene, to ad Gangen og drev dem ind til Truget inde i Vandbaasen, her stod Gamle Peder Poulsen og trak Vand op. Hvis der ikke var tilstrækkeligt Vand i Brønden, hvad der ofte var Tilfældet, foregik Vandingen ved Dammen lige vest for Stalden. Efter Vandingen blev der givet Halm, og dermed var Formiddagsfodringen til Ende, i Reglen omkring 10-11 Tiden.

Eftermiddagsfodringen begyndte ved 15-Tiden, der blev givet det samme som om Formiddagen, men kun de Køer, der gav Mælk, blev vandet. Grutning blev givet til Fedekvæget og til de Køer, der gav Mælk, den blev givet om Formiddagen efter første Gift. Grutningen blev i mange Aar givet, blandet med Hakkelse, man mente, at ren Grutning var for kraftig en Kost; efterhaanden gik man dog over til at give ren Grutning, og nogle Aar før 1900 begyndte man at anvende Kraftfoder, Foderkagerne blev sønderdelt med en Hammer og en stor flad Kampesten. Da man i Firserne fik Roer, blev disse givet om Formiddagen efter det første Halmfoder. Helt op til 1900 var Roearvlen ikke større end, at Roerne var brugt op ved Nytaarstid.

Mens Kreaturerne fortærede det første Halmfoder, blev der muget i Fæstald og Hestestald. I Begyndelsen af Perioden blev der kun muget den ene Gang, men omkring 1885 blev det almindeligt at muge to Gange i Fæstalden. Redskaberne var som de, der anvendes nu.

Om Morgenen havde man altid en Lygte i Stalden under Arbejdet, men Fodringen om Eftermiddagen foregik principielt altid uden kunstig Belysning, i den mørke Tid omkring Jul kunde undertiden hele Eftermiddagsfodringen foregaa i Bælgmørke.

Kreaturerne kom paa Græs omkring 10. Maj, lidt afhængig af hvor meget Græs, der var og hvor meget Foder, man havde. I Begyndelsen af Perioden blev Ungkreaturerne straks efter Udbindingen slaaet løse nogle Uger nede i Brejkjær, senere blev det Skik, at alle Kreaturer straks kom i Tøjr. Saalænge Ungkreaturerne gik løse, blev de gennet ind om Natten, naar de var kommet i Tøjr, stod de ude Døgnet rundt. Om Natten stod de paa Borerne, de blev flyttet første Gang Kl. 4, demæst Kl. 8, og Kl. 10 blev de trukket til Vanding ved den nærmeste Dam eller Lergrav og derefter trukket ned og tøjret paa Engen i Brejkjær eller Gykkjær. Her blev de flyttet igen Kl. 14, og Kl. 16 blev de igen trukket til Vanding og derefter tøjret paa Borerne, hvor de blev flyttet Kl. 19 og Kl. 21. At flytte Kreaturerne for Natten kaldtes ”aa fløt te Næt”; ved denne Flytning gav Drengen sig god Tid til at se

efter, om alt var i Orden, om Dyrene var rolige, om Tøjr og Grimer var i Orden.

Køerne kom altid ind om Natten og de stod altid tøjret paa Borerne, det kunde dog ske, at de lige efter Høslæt kom ned paa de Engstrækninger, hvor der havde været Hø. De blev sat paa Græs om Morgenen Kl. 7, flyttet Kl. 8 og Kl. 9; Kl. 11 blev de trukket hjem i Stalden til Malkning, her stod de til Kl. 14; de blev flyttet igen om Eftermiddagen Kl. 15 og Kl. 17 og trukket hjem igen Kl. 18. Spædkalvene stod i Reglen tøjret paa Græsmarken lige ved Gaarden, de fik Mælk, som man bar hen i Marken.

Hele dette System faldt sammen som et Korthus, naar det var Bissevej. De summende Bremsere fik selv den mest adstadige og sindige Ko til at springe saa adræt som et Raadyr og med en Vildskab, som intet Tøjr kunde modstaa. Over for denne Trussel var der kun eet at gøre: Saa snart det første Kreatur stak Halen i Vejret, blev hele Flokken skyndsomst trukket hjem i Stalden. Her stod saa hele Besætningen, ofte fra Kl. 9 til Kl. 18, utaalmodigt brølende, mens Temperaturen i den lave Stald, hvor intet Vindue kunde aabnes, efterhaanden nærmede sig Bageovnsens.

Naar alt Kornet var inde, d.v.s. omkring 1. Oktober, blev alle Kreaturer slaaet løse, og Drengen maatte nu til at fungere som Hyrdedreng. Efter lidt Kaadhed i Begyndelsen faldt Kreaturerne hurtigt til Ro, de holdt sig sammen i Flok og græssede Dagen lang, alt imens de sindigt og roligt trak rundt paa Marken. Naar Vejret var godt, havde Drengen kronede Dage, han sad med sin lange Pisk paa Toppen af en af Højene, hvorfra han kunde overskue store Dele af Marken. Om Aftenen blev hele Flokken gennet ind i Stalden og de Køer, der gav Mælk, blev ogsaa gennet ind om Middagen. 1. November blev hele Besætningen bundet ind.

Det fortæltes, at man i tidligere Tid havde brugt at tøjre Kreaturerne ved et Reb om begge Horn. For at hindre dem i at rive sig løse, kunde man ved en ekstra Løkke lade Rebet gaa omkring det ene Øre, saaledes at Træk i Tøjret først overførtes til Øret. Dette var dog forlængst gaaet af Brug, og Kreaturerne var nu tøjret med Klaptræer, ”Kletere” der var lavet næsten som Hestenes. I det venstre Klaptræ var boret et Hul, her var Tøjret sat igennem og fæstnet ved en Knude paa Indsiden, saaledes at det kunde dreje rundt og fungere som Legind. Paa Hestenes Klaptræer var dette Hul boret i den øverste Ende af Træet, paa Kreaturerne i den nederste. Paa Kreaturerne Klaptræer var Rebet over Mullen sommetider erstattet af en Jernkrampe, Kreatuder, der var vanskelige at styre eller slemme til at rive sig løse, fik Klaptræer paa, hvor de nederste Ender af Klaptræerne blev snøret sammen om Mullen ved Træk i Tøjret. Omkring 1885 begyndte man at anvende Grimer af Jernlænke, men kun til Kreaturerne, til Hestene er der brugt Klaptræ lige til vore Dage.

Som Tøjr brugtes Hampereb eller Lyngtøjr, det sidste var dog ikke ret meget brugt, da det havde forskellige Ulemper. Det kunde ikke rinkes op og der kunde ikke slaas Knuder paa det, og det kunde ikke splejse. For at faa Lyngtøjr fastgjort til Grime eller Tøjrpæl, blev det snoet fast til et kort Stykke Hampereb. Nogle Dyr havde for Vane at æde Tøjret, for at modvirke dette brugte man til disse Dyr Tøjr, der var snoet tynd Staaltraad ind i. Tøjret var fæstet til Tøjrpælen ved en saakaldt ”Hælsom”, det var et Stykke tyndt Hampereb af Kaliber omtrent som en

Tøjsnor eller Flagline, der var splejset sammen til en Ring af 20-30 cm Længde.

Tøjrælene, "æ Hæ:l" huggede man selv, det var for det meste Aftægtsmanden Peder Poulsen, der tog sig af dette Arbejde. Tøjrælene skulde helst være af Egetræ, Fyrretræ kunde bruges, men var lidet holdbart. Paa den ældste Type Tøjræle var der en 8-10 cm fra den tykke Ende lavet en cirkelrund, fingerdyb Fure, i denne Fure blev "æ Hælsom" sat fast med et dobbelt Halvstik og bundet til Tøjret med en Flagknob, disse Tøjræle blev ikke banket helt ned i Jorden, hvad der var over den omtalte Fure, ragede op. Paa den yngre Type Tøjræle blev der omkring den tykke Ende sat en Ring af "Hælsomme'b", denne Ende blev dernæst flosset noget op og banket ud til et Hovede. De blev fæstet til Tøjret paa samme Maade som de andre Tøjræle, og de blev banket langt ned i Jorden, at Hovedet var i Plan med Jordens Overflade.

Kørerne blev malket tre Gange daglig, dette Arbejde paahvilede udelukkende Husmoderen - efter 1884 Husbestyrerinden - og Pigen, det var meget sjældent, at man havde en Karl, der kunde malke. Malkning var i det hele udelukkende Kvindearbejde, Husbonden forstod ikke at malke, og Sønnerne fik ikke lært det.

I de første Maaneder efter Kælvningen kunde en Ko give en 10 Potter Mælk daglig, noget mere om Sommeren end om Vinteren. I de første Aar efter 1870 blev al den frems tillede Ost og Smør anvendt hjemme paa Gaarden, snart steg dog Produktionen, saaledes at man af og til kunde sælge Smør til Købmanden, der solgte den videre til Kunder i Byen. En Tid havde man en lille Tønde, der blev fyldt med Smør, som man sendte til København til Viderealg der. I Løbet af Halvfemserne kom man til regelmæssigt at levere Sødsmælk fra Gaarden til Smørproduktion paa Mejeri, en Tid til et privat Mejeri paa Gaarden Thaliaminde i Gundtoft, en Tid til et Mejeri i Vestervig. Andelsmejeriet i Gjettrup er først fra 1908.

Tyrekalvene blev fedede, i Reglen beholdt man dem til de var 2 til 2½ Aar gamle, saa blev de solgt til Gaardmænd, der fedede dem videre. Det var Gaardmanden Chr. Hove i Teglgården i Vestervig, Gaardejer Anders Smed i Nørgaard i Helligsø og Husbondens Svoger Peder Jensen paa Aggerø ved Mors. Henimod 1900 kom man op paa at kunne sælge omkring 8 Stude aarligt, Prisen var 100-150 Kr. for en Stud.

Svin.

Indtil 1875 fedede man kun een Gris aarligt, det var Julegrisen. Man købte omkring 1. Maj en 5 Ugers Gris, den blev fodret godt med Grutning, Mælk og Køkkenaffald og naar den blev slagtet omkring Midten af December vejede den omkring 10 Lispund. Efterhaanden kom man til at fede en 2-3 Svin af denne Slags aarligt, den ene blev stadig slagtet som Julegris, de andre blev solgt til en privat Opkøber, der sendte dem levende til Hamborg, enten med Skib fra Doverodde eller, fra 1882, med Thybanen. Fra 1883 eller 1884 blev Svinene sendt til Slagting paa forskellige Slagterier her i Landet og Størrelsen paa de leverede Svin blev gradvis mindre. I Løbet af Halvfemserne, efter Anlægget af Andelsslagteriet i Esbjerg, gik man over til Opfedning af Svin paa moderne Maner. Henimod 1900 blev der leveret vistnok 15 Svin

aarligt. Man brugte stadig at indkøbe Smaagrisene hos Naboerne, en Griseso fik man først nogle Aar efter 1900.

Mange Steder i Sognet og i Nabosognene brugte man at sætte Ring i Næsen paa Svinene, for at de ikke skulde rode Pikningen op. Denne Praksis brugtes ikke paa Grim-Nørgaard, og alligevel skete det aldrig, at Pikningen i Svinebøvlene blev rodet op. I gammel Tid var det iøvrigt sjældent, at man fik Lejlighed til at se Pikningen i Svinestaldene, der blev nemlig aldrig muget. Man strøede engang imellem med lidt Halm, Avner eller man kunde lægge en Græstørv ind; efterhaanden blev Stenpikningen dækket af et tykt, sammenhængende Lag. Først efter flere Maaneders Forløb, undertiden først naar Bøvlens Beboer var blevet slagtet, blev dette Lag fjernet. Da man kom til at fede flere Sv in op, kom man til at muge noget oftere, efterhaanden blev det almindeligt at muge to Gange ugentlig.

Faar.

Faarebestanden varierede meget i Aarets Løb, baade hvad angaar Sættning og Tal. Hvis man vilde vide, hvor stor en Mands Faarebestand var, spurgte man ikke blot om, hvor mange Faar han havde, man spurgte om hvor mange Faar, han havde "te Winter", d.v.s., hvor mange Faar, der var i Slutningen af November, naar man var færdig med Efteraarsslagtingerne. Paa Grim-Nørgaard havde man 27 Faar til Vinter, nemlig 1 Vædder, 1 Vædderlam, 3 Bedelam, 3 Aalam, 3 1½ Aars Beder, 3 1½ Aars Faar og 13 gamle Faar.

1. November blev de 6 Lam lukket ind i Gimmerhuset, Vædderen og Vædderlammet stod allerede fra 1. Oktober bundet i Følbøwlen, de øvrige Faar gik hele Vinteren frit ud og ind af Faarestien, hvis Dør altid stod aaben. Faarenes eneste Næring gennem Vinteren var Enghø, der blev stoppet i den Høhække, der stod eller rettere hang i Faarestien, Vand blev stillet ind i en Spand. Der blev aldrig rensset ud hos Faarene, i Løbet af Vinteren blev Gulvet derfor dækket af et mange Tommer tykt, fast Lag af Hø og Faaregødning. Sidst i April, lige før der skulde sættes Kartoffler, kørte man en Vogn hen til Faarestiens Dør og læssede Gødningen direkte paa den og kørte den paa Kartoffelmarken.

Fra Mortensdag til Nytaar kom Vædderen ind til Faarene hver Nat, Faarene begyndte følgelig at faa Lam omkring 10. April og var færdige hermed omkring 1. Juni.

Omkring Midten af April blev Faarene sat i Tøjr paa Borerne, de Faar, der lige havde faaet Lam, fik dog Lov til at gaa frit omkring nogle Dage. Faarene stod altid tøjret to og to sammen; fra Dobbeltlegenden, "æ Laa:n", gik et ca. 1 m langt Hampereb, der var bundet om Faarets Hals, dette Reb kaldtes "æ Laa:nstrek". Den ældste Dobbeltlegend bestod af et Stykke fladt Egetræ, hvori der var boret tre Huller, gennem disse tre Huller var stukket Tøjr og "Laa:nstrekker" og fastholdt ved, at der var slaaet Knude paa Enderne; senere fik man Laaner af Jern. Faarene blev flyttet tre Gange daglig, altid to Gange Tøjrets Længde, saaledes at de hver Gang fik et helt nyt Tøjrslag eller "Tyrrel". Mens Faarene stod tøjrede, fik de aldrig Vand, end ikke i den stærkeste og mest langvarige Sommerhede; selv de Faar, der havde Lam og som daglig havde stort Vædske gennem Mælken, maatte klare sig med den Vædske, de kunne faa gennem Dug og Regn.

Lam og Slagtefaar blev solgt til de lokale Slagtere i Gjettrup, Hurup og Vestervig. Man begyndte at sælge af Lammene, naar de først fødte var omkring 2 Maaneder gamle, altsaa omkring 10. Juni, i Løbet af et Par Maaneder solgte man 2 toaars Beder og alle Lammene, med Undtagelse af de 4 Vædderlam og de 3 Aalam, der udgjorde Aarets Tillæg, samt de 2-3 Lam, der blev slagtet i Løbet af Efteraaret. Naar Lammene var blevet taget fra et Faar, blev det sat hen i Heden nogle Dage, for at det hurtigt kunne tabe Mælken, de første Dage skulde Drengen malke det, naar han flyttede til Nat. De 5 Faar der skulde slagtes i Løbet af Efteraaret blev fra Begyndelsen af Juni sat paa Græs mellem Køerne, de blev flyttet sammen med disse. 1. Oktober blev alle Faarene slaaet løse og græssede nu sammen med Kreaturerne.

Faarene blev altid vasket og klippet to Gange aarligt, det var omkring 6. Juni og omkring Mikkelsdag (29. September). De to Datoer laa meget fast, kun sjældent var der Variationer og disse var meget smaa. Vasken foregik ude i Gaarden, der blev stillet to Kar op, som blev fyldt med Vand, Drengen trak Faarene til og fra, Husbonden bandt Benene sammen paa Faarene og lagde dem i Karret, og Karlen og Pigen vaskede hver sit Faar. Selve Vaskningen foregik ved, at man bearbejdede ulden med Hænderne, omtrent som naar man vasker paa et Vaskebræt. Efter Vaskningen blev Faarene trukket hen i Marken; hvis det var tørt og blæsende Vejr, var de tørre og kunde klippes den følgende Dag. Klippingen foregik ude i Køreloen, Efteraarsklippingen dog undertiden i Bryggerset. Der blev stillet to omvendte Kar op, Husbonden kastede Faarene og bandt dem, og samlede Ulden i Sække, Drengen trak Faarene til og fra, og Husmoderen og Pigen klippede hver sit Faar. Man brugte hertil en særlig Saks, en Faaresaks, en Model som har været i Anvendelse indtil de allerseneste Aar. Først blev Faaret stillet paa Halen, undertiden med sammenbundne Forben, med venstre Arm holdt man om Dyrets Bringe og klippede det under Bugen; naar man var færdig der, blev Dyret f. Eks. lagt paa venstre Side, begge Forben og venstre Bagben blev bundet sammen, og man klippede nu højre Side. Dernæst blev Faaret lagt om paa højre Side, og nu var det højre Bagben, der blev bundet til Forbenene. Et Faar kunde klippes paa ½ til 1 Time, afhængig af Klipperens Dygtighed og Hurtighed, man blev næsten altid færdig med alle Faarene paa een Dag. Naar der var Klipping, kom der altid Uldtiggere, det var Folk fra Fattighusene i Helligsø og Gjettrup.

Foraarsslammene blev vasket og klippet for første Gang om Efteraaret. Efter Klippingen blev Ørerne mærkede, man brugte hertil et endnu eksisterende Instrument, en Slags Hugpibe; Lammet blev baaret ben til Huggeblokken, og man huggede en Skive og en Halvskive ud af venstre Øre, det var det Mærke, der ved Aftale mellem Sognets Landmænd var blevet tildelt Grim-Nørgaard. De fire Faar, der blev slagtet i Slutningen af Oktober og i Slutningen af November, blev først vasket og klippet Dagen før Slagtingen.

Alt, hvad der her er fortalt om Faareavl, gælder uden nogen Ændring for hele Perioden 1870-1900, kun var der i de sidste Par Aar før 1900 en ringe Indskrænkning i Faareholdet; før 1870 havde Faareholdet været en Del større.

Høns, Gæs og Ænder.

Man havde en 25 Høns og en eller to Haner, de gik frit omkring, skulde helst selv finde deres Føde, en Del af denne fandt de i Møddingen, hvor der som Følge af Fodringsmaaden var en Del Korn. Ægproduktionen var meget beskedent.

Den faste Gaasebestand var indtil 1880 een Gaas og en Gase, derefter to Gæs og een Gase. Disse Gæs lagde godt med Æg og de var flittige til at ruge; omkring 1. Maj havde hver Gaas regelmæssigt ruget en halv Snes Gæslinger ud. Af disse beholdt man 6 til Fedning og senere Slagting, de øvrige blev solgt; i Begyndelsen af Perioden blev de solgt til Opkøbere, der drev dem sydpaa og solgte dem, vistnok i Sønderjylland, en Del blev dog solgt undervejs, naar de var gaaet træt. Gæslinger, der skulde ud paa denne Vandring blev leveret omkring Midten af August paa Toften foran Gjettrup Kirke, her samledes paa Leveringsdagen en stor Flok. Opkøberen havde flere Drivere med sig, de grupperede sig omkring den store Gaaseflok, og ganske langsomt begyndte de Vandringen østpaa ad Landevejen til Ydby. Her var for en Gangs Skyld en Hastighed, der var adskilligt mindre end den, et Studeforspand kunde holde. Men selv om Hastigheden var ringe, havde Driverne travlt, de skulde dels holde sammen paa den store Flok, dels skulde de bære de Gæslinger, der gik træt.

Det sidste Salg til en saadan Opkøber fandt Sted i 1878, siden blev Gæslingerne solgt til Naboerne, naar de i 5-Ugers Alderen kunde "slæ:b æ Ty:r". Det var jo nødvendigt, at de kunde sættes i Tøjr, ellers gik de straks hjem til Gaarden igen.

I Foraaret og Forsommeren stod Gæssene i Tøjr paa Græsmarken, een i hvert Tøjr; naar Gæslingerne var 5 Uger gamle blev de sat i Tøjr, to og to, med en "Laan", der var lavet af en Ring af et Kohorn, hvori der var indsat tre Søm. 1. Oktober blev alle Gæssene slaaet løse og omkring 1. November begyndte man at fodre Gæssene med Korn, før den Tid havde de levet af Græs og af Spildkorn, som de fandt omkring paa Markerne.

Naar man skulde til at fodre Gæssene med Korn, kunde det ofte ske, at de af helt uforklarlige Aarsager og uden at vise Sygdomstegn tabte Appetitten. Fra gammel Tid har det da været almindeligt at gribe til Tvangsfodring. Man kunde tvangsfodre med Korn, men oftest brugte man Trillinger af Rugmelsdej, omtrent af Størrelse som et Fingerled. Disse Trillinger stoppede man ned i Halsen med en Pind. Nogle brugte at sømme Gæssene fast til et Bræt ved Hjælp af Søm gennem Svømmehuden, saa havde man Hold paa dem og modvirkede desuden unødigt Aktivitet, der kunde sinke Fedningen. Tvangsfodring af Gæs var brugt paa mange Gaarde i Sognet og i Nabosognene, men har aldrig været brugt paa Grim-Nørgaard.

Den faste Andebestand var paa 3 Ænder og en Andrik, "en Draa:gī". De gik altid løse omkring, de lagde godt med Æg, men var meget ubestandige og upaalidelige hvad angik Rugelyst, i Reglen havde man et Par Høns til at ruge Ællinger ud. Aarligt blev der ruget en 5-10-15 Ællinger ud, de blev dels solgt til Naboer, dels fedet og slagtet.

Hund og Kat.

Til Gaardens faste Besætning hørte altid en Hund, altid af ubestemmelig Race, eller rettere af flere ubestemmelige Racer. Om Dagen opholdt den sig i Marken eller i

Udhusene, om Aftenen laa den og sov under Bilæggerovnen i Sovekammeret; naar Karlen rejste sig for at gaa ud og kvælde Hestene, fulgte den med ham ud til sit Natteleje, der var i en Dynge Halm i Laden. Man havde ogsaa en Del Katte, der enten opholdt sig i Udhusene eller paa Lofterne. Muse- og Rottebestanden var ringe og ikke generende, et Fænomen som Mus i Sengehalmen, der ofte omtales i Forbindelse med gamle Huse, forekom yderst sjældent, og Mus i Spisekammeret var heller ikke noget Problem.

Kvægsygdomme og Dyr lægevirksomhed.

Her skal først omtales Fødsler hos Husdyrene.

Hoppen blev sat ind i Følbøwlen, man sørgede for, at der var en Mand i Nærheden, men denne Mand foretog sig intet som helst. Det nyfødte Føl fik brej Smør for at drive paa den sorte Afføring, "æ Følbe'g", men ellers fik det Lov at være i Fred, det maatte selv rejse sig op og finde frem til Hoppens Yver, "æ Sto:l", ej heller ansaa man det for nødvendigt at give Hoppen noget for at drive paa Efterbyrden, "æ Ham:".

Faarene fik ligeledes Lov til at føde uden Indblanding, men naar en Ko skulde føde, var det umuligt at holde Fingrene ved sig selv. Man var underrettet om Fødslen i god Tid, dels ved Koens Opførsel, dels ved Indsynkning af Børmundingen og Endetarmsaabningen, dette sidste kaldte man, at Koen "war fal'n". Saasnaert "æ Wandkal' war kom'n", d. v. s. naar Fosterhinderne posede sig godt frem, stak man Hul paa disse, og saa snart man kunde faa godt Tag i Benene og faa lagt Reb paa disse, begyndte man at trække, oftest flere stærke Mænd paa een Gang. Den nyfødte Kalv blev straks baaret ind i en Bøwl, altid baglæns, den blev først bundet, naar den var nogle Dage gammel. Efter Fødslen fik Koen Brød, godt belagt med Fedt og Salt, det skulde drive paa Efterbyrden, "æ Skaa'r", de første tre Dage efter Fødslen fik den kun kuldslaaet Vand at drikke, den første Spand var der hældt et Par

Dramme i, nogle Steder brugte man at hælde Øl i.

Den tykke, gule, fede og klistrede Mælk, som Koen gav ved de første Malkninger lige efter Fødslen, blev kaldt "Rommjælk", den havde man forskellig Anvendelse for. Den blev f. Eks. brugt til at pensle Finkagerne med, før de blev sat i Ovnen, man kunde bruge den til en særlig Slags lækre Pandekager, man kunne ogsaa skumme den og bruge Fløden til Smør. Nogle Steder brugte man at give Kalven lidt af den, men mange mente, at det var en alt for kraftig Kost til en nyfødt Kalv!

Kastration af Fjerkræ var ganske ukendt paa Gaarden og vistnok ogsaa paa de øvrige Gaarde i Sognet. Kastration af Kalve, Smaagrise og Lam blev altid foretaget af en Nabo, Plagene blev trukket ned til Dyr lægen. I ældre Tid, og det vil vistnok sige adskillige Aar før 1870, blev Plagene kastreret af en Mand, der hed "Pæ Skjæ:rer", han synes at have været en Slags Rakker og ikke saa lidt troldkyndig.

Hos Hestene skete det undertiden, at Tandkødet voksede ned over Tænderne og vanskeliggjorde Tygningen, dette helbredte man selv ved at gnide det vildt voksende Tandkød kraftigt med Salt, man kunde ogsaa lade Smeden brænde det væk med et glødende Jern, dette sidste kaldte man "aa swi: æ Skylp aa". Det var iøvrigt sjældent, at man kurerede paa Heste selv, det overlod man til Dyr lægen.

Utøj hos Kvæget forekom undertiden, man vaskede da med en Vædske man fik hos Dyr lægen, vistnok Arsenik.

Hvis man havde Vanskelighed ved at faa Fløden til at sætte Smør, blev alle Kørerne slaet op, d. v. s. aareladt. Det var Husbondens Svoger, Gaardejer og Sognefoged Kræn Graversen, Gjettrup, der foretog dette Indgreb. Man har dog vistnok ikke foretaget dette Indgreb efter 1880, og det blev vel ogsaa unødvendigt, efterhaanden som Fodringen blev bedre.

Fortsættes.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1961, side 366-383).